

AGNIESZKA BARTOSZEWICZ*

Testamentum de bonis a Deo concessis Ostatnia wola księdza Macieja z Szadku z 1488 r.

STRESZCZENIE | Późnośredniowieczne testamenty wpisane do akt miejskich Szadku przechowywanych w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie stanowią cenne źródło dla historyków zajmujących się religijnością, relacjami społecznymi oraz kulturą materialną. Testament księdza Macieja syna Barona z 1488 roku, sporządzony przez notariusza publicznego Jakuba z Szadku w formie instrumentu notarialnego i wpisany cztery lata później do szadkowskiej księgi ławniczej stanowi tego doskonały przykład. Dokument ten zawiera szczegółowe zapisy dotyczące podziału majątku: legaty na rzecz krewnych i przyjaciół oraz zapisy na cele pobożne. Pokazuje pozycję społeczną pochodzącego z Szadku księdza, jego kontakty, m.in. z innymi duchownymi, oraz religijność i mentalność. W artykule została poddana analizie treść testamentu, zarówno jego formularz, jak i postanowienia testatora. W aneksie znajduje się krytyczna edycja analizowanego dokumentu.

SŁOWA KLUCZOWE | Szadek, XV wiek, testament, duchowieństwo

Testamentum de bonis a Deo concessis: The Last Will of Priest Maciej of Szadek from 1488

SUMMARY | Late medieval wills from within the city records of Szadek, kept in the collections of the Central Archives of Historical Records in Warsaw, are a valuable source for historians dealing with religiosity, social relations, and material culture. The last will of priest Maciej, son of Baron, from 1488, prepared by public notary Jakub of Szadek in the form of a notarial instrument and inserted four years later into the Szadek lay judges' book, is an excellent example of this. This document contains detailed records regarding the division of property: bequests to relatives and friends and bequests for pious purposes. It shows the social position of the priest from Szadek, his contacts, including with other clergy, as well as his religiosity and

* Agnieszka Bartoszewicz, profesor, Uniwersytet Warszawski, Wydział Historii, e-mail: abartoszewicz@uw.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-5282-2933>

mentality. The article analyses the content of the last will, both its form and the testator's provisions. The annex contains a critical edition of the analysed document.

KEYWORDS | Szadek, 15th century, testament, clergy

Średniowieczne i nowożytne akty ostatniej woli z oczywistych względów stanowią cenne źródło dla historyków. Są podstawą dla licznych i różnorodnych badań nad religijnością oraz formami pobożności, pozwalają na podjęcie studiów nad rodziną, siecią kontaktów społeczno-gospodarczych, kulturą materialną¹. Coraz więcej uwagi testamentom poświęcają historycy prawa i kultury pisma, widząc w nich znakomite źródło do badania praktyki prawnej². Nie jest więc żadnym zaskoczeniem, że dysponujemy obecnie zarówno pracami monograficznymi analizującymi całościowo problemy związane z praktykami testamentarnymi, jak i tekstami, w których szczegółowo omówiono treść pojedynczych testamentów³. Uwadze badaczy nie umknęły także akty ostatniej woli sporządzone przez mieszkańców miast położonych w ziemi sieradzkiej, Sieradza⁴ i Szadku. Jeśli chodzi o to drugie miasto, w tamtejszych zapiskach radzieckich i wójtowsko-ławniczych znajdują się

-
- 1 Wśród przeglądowych artykułów poświęconych metodologii badań nad testamentami warto zwrócić uwagę na: A. Adamska, *Stąd do wieczności. Testament w perspektywie piśmienności pragmatycznej na przełomie średniowiecza i epoki nowożytnej*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2013, t. 61, nr 2, s. 185–200; H. Manikowska, *W poszukiwaniu źródła „totalnego”. Najważniejsze kierunki badań nad testamentami ludności miejskiej w XIII–XVIII w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2020, t. 68, nr 1, s. 19–35; P. Łozowski, *O pożytkach z kwantyfikacji w badaniach nad średniowiecznymi testamentami*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 2012, t. 72, s. 227–236.
 - 2 M. Mikuła, *Tradycje prawne w regulacjach testamentowych w miastach Królestwa Polskiego XIV–XVI wieku: prawo sasko-magdeburskie, prawo kanoniczne i rzymskie oraz prawodawstwo lokalne*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2020, t. 68, nr 2, s. 131–158; K. Sorka, *Ius commune on the Periphery? A Study of Peasants' Wills in Poland in the XV–XVII centuries*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung” 2023, t. 140, s. 436–451.
 - 3 Por. m.in. B. Możejko, *Rozrachunek z życiem doczesnym. Gdańskie testamenty mieszczkańskie z XV i początku XVI wieku*, Gdańsk 2010; J. Wysmulek, *Testamenty mieszczkań krakowskich (XIV–XV wiek)*, Warszawa 2015; tenże, *History of Wills. Testators and Their Families in Late Medieval Krakow. Tools of Power*, Leiden, Boston 2020 (Later Medieval Europe 23); R. Kubicki, *Testamenty elbląskie. Studium z dziejów miasta i jego mieszkańców w późnym średniowieczu*, Gdańsk 2020. Zob. też artykuły poświęcone aktom ostatniej woli opublikowane w „Kwartalniku Historii Kultury Materialnej” 2010, t. 58, nr 2; 2011, t. 59, nr 3–4; 2013, t. 61, nr 2; 2020, t. 68, nr 2.
 - 4 U. Sowina, *Najstarsze sieradzkie testamenty mieszczkańskie z początku XVI w. Analiza źródłoznawcza*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1991, t. 39, nr 1, s. 3–25.

42 testamenty z lat 1446–1502, co jest w porównaniu z sąsiednimi miastami liczbą pokaźną i stanowi bardzo wartościowy materiał źródłowy⁵.

Wśród aktów ostatniej woli wpisanych do ksiąg sądowych Szadku warto zwrócić uwagę na testament sporządzony przez prezbitera Macieja zwanego Baro *nacione ex Szadək*, duchownego⁶, wywodzącego się ze stanu mieszczańskiego. Postanowienia swojej ostatniej woli Maciej ogłosił 23 lipca 1488 r. Wówczas zostały one spisane i uwierzytelnione dokumentem sporządzonym przez notariusza publicznego Jakuba syna Mikołaja z Szadku. Do księgi ławniczej trafiły cztery lata potem, ponieważ kopia testamentu została zanotowana między protokołami posiedzeń ławy szadkowskiej, które odbyły się 29 czerwca (*feria sexta post octavas Corporis Christi*) i 12 października (*feria sexta ante Hedvigis sancte*) 1492 r.⁷ Wpisu dokonano prawdopodobnie bliżej tej drugiej daty, a być może dokładnie 12 października, ponieważ pierwsza sprawa załatwiona tego dnia przez ławników dotyczyła potwierdzenia transakcji dokonanej przez braci, zapewne już zmarłego, Macieja Jakuba i Jana. Wówczas to pierwszy z nich przekazał drugiemu część placu (*partem aree*) w Szadku⁸.

Testament księdza Macieja został sporządzony w formie instrumentu notarialnego⁹. Niewiele można niestety powiedzieć o notariuszu publicznym,

5 *Testamenty z ksiąg sądowych małych miast polskich do 1525 roku*, A. Bartoszewicz, K. Mrozowski, M. Radomski, K. Warda, (opr.), Warszawa 2017 (Katalogi testamentów mieszkańców miast z terenów Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego do 1795 roku 5), nr 511–551. W aktach sieradzkich znajduje się 27 testamentów spisanych w badanym okresie, warchich – 6, wieluńskich – tylko 1. Tamże, *passim*. Zob. też: A. Bartoszewicz, *Religijność mieszkańców późnośredniowiecznego Szadku w świetle aktów ich ostatniej woli*, „Biuletyn Szadkowski” 2018, t. 18, s. 6–7.

6 W aktach miejskich szadkowskich zachowały się jeszcze trzy inne testamenty osób duchownych: Jana plebana z Łaska, Piotra syna młynarki końskiej i altarysty Piotra Sikuckiego. A. Bartoszewicz, *Religijność...*, s. 8. O badaniach nad testamentami osób duchownych m.in. M. Czyżak, *Volens de bonis et rebus suis sibi a Deo collatis anime sue salutis providere. Testamenty kanoników i wikariuszy gnieźnieńskich w pierwszej połowie XV wieku*, „Roczniki Historyczne” 2010, t. 76, s. 103–140.

7 Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Księgi miejskie Szadək, sygn. 1/151/01-/1, s. 598.

8 Niestety nie wiemy, na jakiej zasadzie to przekazanie się odbyło, ponieważ użyte przez pisarza słowo *resignavit* oznaczać może zarówno sprzedaż, darowiznę, jak i przekazanie części należnego spadku.

9 Na temat instrumentów notarialnych, czyli dokumentów wystawianych przez notariuszy publicznych zob. K. Skupiński, *Notariat publiczny w Polsce średniowiecznej*, wyd. 2, Lublin 2002, s. 135–138.

któremu powierzono zadanie sporządzenia tego dokumentu. Wszystkie informacje o nim czerpiemy z umieszczonej na końcu aktu formuły subskrypcyjnej. Nie budzi wątpliwości mieszczańskie pochodzenie Jakuba syna Mikołaja z Szadku. Raczej nie miał wykształcenia uniwersyteckiego¹⁰, nominację notarialną otrzymał *imperiali auctoritate*, czyli z nominacji cesarskiej¹¹. Umiejętności zawodowe notariusza Jakuba możemy zweryfikować, analizując formularz testamentu. Zgodnie z wymogami dokument rozpoczyna się inwokacją („W imię Pańskie amen”). Po niej następuje charakterystyczna datacja zawierająca obok daty rocznej także indykcję, czyli oznaczenie miejsca danego roku w rzymskim, piętnastoletnim systemie podatkowym. Ten element chronologiczny – archaiczny i z praktycznego punktu widzenia zbędny – był jednak umieszczany w tablicach paschalnych i miał swoje miejsce w praktyce kancelaryjnej, zwłaszcza kancelarii papieskiej, a za jej wzorem w formularzu dokumentów notarialnych. W analizowanym dokumencie indykcja (*indictione sexta*) została obliczona prawidłowo¹², błąd wkradł się natomiast w oznaczenie daty dziennej. Zgodnie z formularzem notariusz podał rzymską nazwę dnia tygodnia *dies Veneris*, czyli piątek i datę dzienną 23 lipca (*XXIII mensis Julii*). W 1488 r. ten dzień wypadał jednak w środę¹³. Zastrzeżenia budzi także kolejny element chronologiczny, również niezbędny w instrumencie notarialnym, informacja o roku pontyfikatu aktualnie urzędującego papieża, czyli Innocentego VIII. W dokumencie zanotowano: „...pontyfikatu najświętszego w Chrystusie ojca i pana, pana Innocentego dzięki Bożej Opatrzności papieża roku ósmego...” (*pontificatu sancitissimi in Christo patris et domini nostri domini Innocenti divina providencia pape anno octavo*). Innocenty VIII został papieżem 12 września 1484 r.¹⁴, zatem

10 Trudno go utożsamić z pochodzącymi z Szadku studentami zarejestrowanymi w metryce Uniwersytetu Krakowskiego. T. Marszał, *Szadkowski słownik biograficzny. Średniowiecze i renesans*, Łódź 2012, s. 19–21. Por. też <https://cac.historia.uj.edu.pl/> (baza danych studentów uniwersytetu krakowskiego [dostęp 3.04.2024]).

11 Czyli z rąk delegata cesarskiego upoważnionego do nadawania uprawnień notarialnych. Więcej: K. Skupieński, *Notariat publiczny...*, s. 101–103.

12 „Komputyści średniowieczni celem uzyskania indykcji dla danego roku dodawali do daty rocznej (wg ery chrześcijańskiej) 3, a sumę dzielili przez 15. Reszta oznaczała indykcję, a jej brak wskazywał na to, że chodzi o indykcję 15”. *Chronologia polska*, B. Włodarski (red.), wydanie I – 2 dodruk, Warszawa 2013, s. 115–119. W wypadku analizowanego dokumentu reszta z dzielenia (1488+3):15 istotnie wynosi 6.

13 Tamże., s. 378.

14 Tamże., s. 474.

dokument został wystawiony w czwartym roku jego pontyfikatu. Prawidłowy zapis, zgodny w formularzem notarialnym powinien zatem brzmieć: *domini Innocenti divina providencia pape octavi anno eius quarto*. Być może ten błąd jest wynikiem nieuwagi skryby przepisującego treść dokumentu do księgi miejskiej, tak samo jak pominięcie słowa *filius* w formule końcowej z informacjami o notariuszu. W tym drugim wypadku błąd został jednak poprawiony. Formularz instrumentu notarialnego przewidywał również podanie godziny (kanonicznej) i dokładnego miejsca dokonania czynności prawnej. Dzięki temu dowiadujemy się, że ksiądz Maciej sporządził swój testament około godziny dziesiątej rano (*hora terciarum vel quasi*), w domu znajdującym się w Szadku przy drodze prowadzącej od kościoła św. Jakuba do Prusinowic, czyli przy ulicy opisanej na planie miasta z 1824 r. jako Uniejowska, a obecnie noszącej nazwę Prusinowska¹⁵.

Po tych wstępnych formułach następuje właściwa część dokumentu. Testator, Maciej Baro, został określony jako ksiądz urodzony w Szadku (*presbiter nacione ex Schadek*). Zgodnie z wymogami prawnymi poinformowano o jego zdolności w zakresie sporządzania testamentu, i dobrowolnym charakterze tej czynności¹⁶: „zdrowy na ciele i umyśle [...] do tego nieprzymuszony, ani nie zwiedziony jakimś złym błędem, lecz po dojrzałym namyśle”¹⁷. Zdrowie fizyczne testatora podkreślała także informacja o jego kompletnym ubiorze: był ubrany w czarną tunikę, przepasany i obuty¹⁸. O świadkach, których obecność uprawomocniała ostatnią wolę Macieja, wspomniano w analizowanym dokumencie dwukrotnie. W części początkowej aktu notariusz zaznaczył, że poza nim w domu Macieja stawili się duchowni: Jan Cieszek z Sieradza¹⁹, Wawrzyniec z Gębic i Maciej z Kałowa. Umieszczona na końcu dokumentu lista świadków zawiera ponadto informację o obecności mieszczanina szadkowskiego Piotra Pustółki oraz Macieja z Szadkowic, jak się wydaje duchownego, choć nie zostało to wyraźnie zaznaczone. Z tego

15 http://agadd2.home.net.pl/metrykalia/402/album/184-3/index.html#img=PL_1_402_184-3.jpg [dostęp 2.04.2024]. Na temat planów Szadku i ich wartości badawczej A. Bartoszewicz, *Obraz kartograficzny Szadku w XIX w.*, „Biuletyn Szadkowski” 2008, t. 8, s. 85–91.

16 Por. M. Mikuła, *Tradycje prawne...*, s. 137–139.

17 *...sanus in mente et corpore [...] ad id non compulsus neque coactus nec aliquo sinistro errore seductus, matura sua deliberacione...*

18 *...inductus nigra tunica, precinctus cingulo ac calciatus calceis...*

19 W 1486 r. ksiądz Jan Cieszek kupił od Katarzyny Dzieciółowej dom w Szadku, AGAD, Księgi miejskie Szadek, sygn. 1/151/01-/I, s. 535.

grona Maciej wyznaczył wykonawców swej ostatniej woli: księdza Jana z Sieradza i ławnika Piotra Pustólkę, przedstawiciela szadkowskiej elity miejskiej, w kolejnych latach wzmiankowanego jako rajca i wityk kościoła parafialnego²⁰. Poza tymi, oficjalnymi świadkami podczas ogłaszania przez księdza Macieja dyspozycji ostatniej woli byli zapewne obecni jego najbliżsi krewni i spadkobiercy, siostra Katarzyna i bracia Jan i Jakub, a może także i inni członkowie rodziny i sąsiedzi²¹.

W badanym okresie większość testamentów uwierzytelnianych wpisami do akt miejskich w rzeczywistości była zbiorem legatów, czyli stanowiła tzw. testament germański, który w odróżnieniu od testamentu rzymskiego nie wymagał ustanowienia głównego dziedzica²². W wypadku testamentu Macieja największą część jego majątku, dom w Szadku wraz z wyposażeniem (*omnia lectisternia et supellectilia*) otrzymuje siostra Katarzyna, i można ją określić jako główną dziedziczkę. Trzeba jednak zauważyć, że przekazana kobiecie nieruchomości zgodnie z wolą testatora miała zostać sprzedana, a z uzyskanej sumy wykonawcy testamentu mieli przeznaczyć 60 groszy na odprawienie mszy za duszę zmarłego spadkodawcy i jedną grzywnę (48 groszy) na stypę. Biorąc pod uwagę informacje o cenach domów zachowane w szadkowskich księgach miejskich (np. 5 i pół grzywny, 7 i pół grzywny, 8 i $\frac{3}{4}$ grzywny, 9 i pół grzywny²³) było to poważne obciążenie i zarazem uszczuplenie zapisu na rzecz siostry, której ponadto przypadła nowa tunika koloru błękitnego i duża miska z cyny. Legat dla Katarzyny jest jednak niewątpliwie bardzo hojny w porównaniu z zapisami dla braci testatora: Jakub miał otrzymać tunikę obszytą harasem i torbę podróżną²⁴. Drugiemu z braci, Janowi testator zapisał futro i świąteczną szatę wraz z biretem. Obaj bracia otrzymali ponadto do spółki cynowy dzban. Bliżej nie znanego nam Jakuba Jesika testator postanowił obdarować cynową czarką, podobnie jak księdza Jana, czyli prawdopodobnie wcześniej już wzmiankowanego Jana Cieszka z Sieradza. Listę postanowień Macieja kończą zapisy na cele pobożne.

20 AGAD, Księgi miejskie Szadek, sygn. 1/151/0/-/I, s. 426, 593, 595, 597, 599.

21 O okolicznościach ogłaszania dyspozycji ostatniej woli: K. Szende, *Testamenty i ustne oświadczenia woli. Oralność i piśmienność w procesie sporządzania testamentów na Węgrzech w późnym średniowieczu*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2013, t. 61, nr 2, s. 223–238.

22 M. Mikula, *Tradycje prawne...*, s. 134.

23 AGAD, Księgi miejskie Szadek, sygn. 1/151/0/-/I, s. 426 (1502), 592, 595, 596 (1492).

24 Tak w tym wypadku należy interpretować wieloznaczne określenie *viaticum*.

Poza pieniędzmi, które Katarzyna miała przekazać na odprawienie mszy, testator przeznaczył 25 groszy na różnego rodzaju nabożeństwa oraz florena i 16 groszy na obiad dla księży i ubogich, prawdopodobnie podopiecznych znajdującego się w Szadku szpitala Bożego Ciała²⁵.

Poza informacjami zaczerpniętymi z testamentu o księdzu Macieju wiemy niewiele. Być może jest identyczny z wikarym Maciejem, który w 1487 r. dokonał zamiany domów z mieszczaninem Piotrem Smoliwąsem²⁶. Akt ostatniej woli Macieja Baro, podobnie jak inne tego typu dokumenty, pokazuje natomiast krąg kontaktów społecznych testatora, jego miejsce w lokalnej społeczności, kulturę umysłową, w jakimś stopniu także pozycję finansową. Nie wiemy oczywiście, czy Maciej rozdysponował w testamencie cały swój majątek. Zastanawiać może zupełny brak ksiązek, które w aktach ostatniej woli duchownych często, choć nie zawsze, były wymieniane²⁷. Nie możemy wykluczyć, że niezbyt wysoko umocowany w hierarchii kościelnej duchowny z miasta średniej wielkości własnych ksiązek nie posiadał. Majątek Macieja uwzględniony w testamencie nie przedstawia się zresztą imponująco. Wprawdzie był właścicielem domu, trudno jednak coś więcej o tej nieruchomości i jej wartości powiedzieć; nie wiemy np. w jakiej odległości o kościoła św. Jakuba i rynku się znajdowała. Poza tym Maciej miał do rozdysponowania sprzęty codziennego użytku i trochę ubrań, które zgodnie z przyjętą w miastach zasadą przekazywania osobistego majątku męzczyzny (*hergewet*) trafiły przede wszystkim (choć nie w całości) do jego braci²⁸.

Analizując listę świadków i beneficjentów testamentu Macieja Baro, możemy poznać sieć jego kontaktów społecznych. Tworzą ją z jednej strony

25 A. Bartoszewicz, *Religijność...*, s. 9.

26 AGAD, Księgi miejskie Szadek, sygn. 1/151/01-1, s. 543. Trzeba jednak zauważyć, że sąsiedztwo domu, który Piotr Smoliwąs przekazał księdzu Maciejowi (*penes Skorka et Cotharkowa*) w zamian za inny dom z ogrodem jest zupełnie inne niż w wypadku nieruchomości wymienionej w analizowanym testamencie (*inter Michaellem dictum Michlerz ex una et deo dicatam Margaretham partibus ex altera*). W tym samym czasie są wzmiankowani w aktach miejskich Szadku jeszcze inni duchowni noszący to samo imię: *honorabilis* Maciej Siodło i *presbiter* Maciej Pytul. A. Bartoszewicz, *Późnośredniowieczny Szadek i jego mieszkańcy w świetle zapisek najstarszej księgi miejskiej*, „Biuletyn Szadkowski” 2006, t. 6, s. 119–120; AGAD, Księgi miejskie Szadek, sygn. 1/151/01-1, s. 582 (1491), 603 (1493).

27 M. Czyżak, *Volens de bonis...*, s. 131–134.

28 P. Suski, *Spory wokół gerady i hergewetu w polskim miejskim prawie spadkowym w XVI w.* [w:] *Prawo blisko człowieka. Z dziejów prawa rodzinnego i spadkowego*, M. Mikula (red.), Kraków 2008, s. 169.

lokalni duchowni, a z drugiej najbliżsi krewni – dwaj bracia i siostra, z którą testatora łączyły chyba najsilniejsze więzy, skoro zapisał jej największą część swego majątku. O duchownych, którzy w różny sposób byli zaangażowani w sporządzenie i wykonanie testamentu Macieja, również niewiele możemy powiedzieć. Wszyscy pochodzą z miejscowości położonych relatywnie niedaleko od Szadku²⁹, jeden z nich ma tu dom, inni prawdopodobnie także są związani z miejscowymi instytucjami religijnymi. Zauważmy, że nie ma żadnych informacji o obecności ówczesnego plebana szadkowskiego Andrzeja³⁰. Podczas ogłaszania dyspozycji ostatniej woli Maciejowi towarzyszyli duchowni określane jako *honorabiles i presbiteri*, czyli kapłani pełniący w parafiach posługę duszpasterską³¹. W drugiej połowie XV w. w Szadku tworzyli oni własne bractwo pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny³², do którego Maciej Baro niewątpliwie należał. Nie dziwi zatem obecność kilku księży podczas ogłaszania dyspozycji przez testatora, tak samo jak przeznaczenie sporej kwoty na obiad *pro presbiteris*. Legat dla jednego z nich, Jana, trzeba z kolei uznać za chęć wyróżnienia najbardziej zaprzyjaźnionego spośród szadkowskich duchownych, może księdza będącego spowiednikiem Macieja³³.

Wypada na koniec zadać pytanie, dlaczego testament księdza Macieja został uwierzytelniony wpisem do akt miejskich. Nie możemy wprowadzić wykluczyć, że kopia tego dokumentu trafiła także do ksiąg biskupich, ale wydaje się, że obecność wśród świadków testamentu ławnika i wyznaczenie go jako egzekutora postanowień ostatniej woli nie było przypadkowe i niejako wskazywało miejsce uwierzytelnienia dokumentu. Testament Macieja Baro ma w dużej mierze świecki, mieszczański charakter, choć oczywiście testator pamiętał o przeznaczeniu sporych kwot pieniędzy na modlitwy za swoją duszę. Przede wszystkim jednak troszczył się o sprawy doczesne, zabezpieczył materialnie swą siostrę, a przedmioty osobiste zapisał braciom zgodnie z prawem i zwyczajem miejskim, do którego mimo święceń kapłańskich wyraźnie czuł się przywiązany.

²⁹ Por. przyp. 36–39.

³⁰ Wzmiankowanego w aktach miejskich, AGAD, Księgi miejskie Szadek, sygn. 1/151/01-1, s. 585 (1491).

³¹ E. Wiśniowski, *Parafie w średniowiecznej Polsce. Struktura i funkcje społeczne*, Lublin 2004 (Dzieje chrześcijaństwa Polski i Rzeczypospolitej Obojga Narodów 2), s. 57–58.

³² AGAD, Księgi miejskie Szadek, sygn. 1/151/01-1, s. 646 (1498). Więcej o bractwie Maryjnym w Szadku: A. Bartoszewicz, *Religijność...*, s. 8–15.

³³ O legatach dla spowiedników m.in. J. Wysmułek, *Testamenty mieszczan krakowskich...*, s. 254–259.

Przytoczony dalej tekst testamentu został wydany zgodnie ze wskazówkami zawartymi w *Projekcie instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku Adama Wolffa*³⁴.

Szadek, 23 lipca 1488

I.N. Maciej zwany Baro „presbiter nacione ex Schadek” ogłasza swój testament.

Kop. AGAD, Księgi miejskie Szadek, sygn. 1/1510/-1, s. 598

Testamentum Baronis

In nomine Domini amen. Sub anno Nativitatis Christi millesimo quadringentesimo octuagesimo octavo, indictione sexta die Veneris, XXIII mensis Julii, pontificatu sancitissimi in Christo patris et domini nostri domini Innocenti divina providencia pape anno octavo³⁵, hora terciarum vel quasi, in domo in Schadek eundo ab ecclesia sancti Jacobi in Pruszynowicze³⁶ in mei publici notarii et testium presenciam subscriptorum honorabili domino Johanne actu presbitero Czyeszek de Siradia, honorabili Laurencio de Gambycze³⁷, Mathia de Kalowo³⁸ etc. constitutus personaliter discretus dominus Mathias actu presbiter nacione ex Schadek dictus Baro sanus in mente et corpore existens, inductus nigra tunica, precinctus cingulo ac calciatus calceis ac omnia conquesita, ad id non compulsus neque coactus nec aliquo sinistro errore seductus, matura sua deliberacione ac amicorum suorum fretus salubri consilio fecit legale testamentum de bonis suis a Deo concessis. Et primo elegit sibi idoneos executores honorabilem Johannem presbiterum de Siradia et providum Petrum Pustolka de Schadek ultimam voluntatem implendi. Item sub eodem nomine dictus Mathias legat et legavit Katherine sue sorori germane domum suam sitam inter Michaellem dictum Michlerz ex una et deodicatam Margaretham partibus ex altera, qua domo

34 A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, „*Studia Źródłoznawcze*” 1957, t. 1, s. 155–181.

35 Innocenty VIII, papież z lat 1484–1492.

36 Prusinowice – wieś, ok. 6 km na północny zachód od Szadku.

37 Gębice – liczne miejscowości o tej nazwie, prawdopodobnie chodzi o Gębice w powiecie łęczyckim.

38 Kałów – wieś ok 20 km na północ od Szadku.

vendita eadem soror debet dare sexagenam pro tricesimis et marcam pro prandio. Item legavit et legat Johanni fratris suo viaticum una cum tunica subsuta arasio. Item legat et legavit Jacobo fratris suo pelliceam una cum tunica feriali et biretum subsutum. Item legavit tunicam novam [s] flavei coloris Katherine sorori sue germane. Item legavit et legat fratribus Johanni [et] Jacobo cantarum stanneum. Item legat et legavit scutellam stanneam Jacobo Yeszyk. Item legavit et legat Johanni presbitero cantarum stanneum. Item legavit et legat scutellam magnam stanneam et omnia lectisternia et supellectilia domus Katherine sorori. Item legavit tredecim grossos pro vigiliis et omnibus exequiis. Item legavit fertonem pro missis offerenda et conducta. Item florenum cum XVI grossis pro prandio pro presbiteris et pauperibus etc. Acta sunt hec anno, indictione, die, mense et loco, pontificatu quibus supra, presentibus honorabilibus et providis Laurencio de Gambycze presbitero, Mathia de Kalowo, Mathia de Schadkovycze³⁹, Johanne de Siradia presbitero et Petro Pustolka cive de Schadek Gnesnensis dioecesis testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis. Et prefata summa iam in toto expleta est, cui fuit dandum, datum est. Et prefata Katherine debet habere perpetuam [s] pacem in his omnibus temporibus perpetuis.

Et ego Jacobus Nicolai ^afilii^a de Schadek clericus Gnesnensis dioecesis imperiali auctoritate notarius dicti procuracioni, facioni, ordinacioni aliisque omnibus et singulis premissis dum sic agerentur et fierent una cum prenotatis testibus interfui eaque sic fieri, vidi et audivi hinc manu propria me subscribens, meis signo et nomine solitis presens publicum instrumentum consignavi et in forma publica redigi in fidem et testimonium et singulorum premissorum.

^{a-a} *wyraz dopisany tą samą ręką*

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Główne Akt Dawnych

Księgi miejskie Szadek, sygn. 1/151/0/-/1

Zbiór Kartograficzny, sygn. 1/402/184-3

39 Szadkowie – wieś ok. 5 km na południe od Szadku.

Opracowania

- Adamska A., *Stąd do wieczności. Testament w perspektywie piśmienności pragmatycznej na przełomie średniowiecza i epoki nowożytnej*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2013, t. 61, nr 2, s. 185–200.
- Bartoszewicz A., *Obraz kartograficzny Szadku w XIX w.*, „Biuletyn Szadkowski” 2008, t. 8, s. 85–91.
- Bartoszewicz A., *Późnośredniowieczny Szadek i jego mieszkańcy w świetle zapisek najstarszej księgi miejskiej*, „Biuletyn Szadkowski” 2006, t. 6, s. III–126.
- Bartoszewicz A., *Religijność mieszkańców późnośredniowiecznego Szadku w świetle aktów ich ostatniej woli*, „Biuletyn Szadkowski” 2018, t. 18, s. 5–19.
- Chronologia polska*, B. Włodarski (red.), wydanie I – 2 dodruk, Warszawa 2013.
- Czyżak M., *Volens de bonis et rebus suis sibi a Deo collatis anime sue salutis providere. Testamenty kanoników i wikariuszy gnieźnieńskich w pierwszej połowie XV wieku*, „Roczniki Historyczne” 2010, t. 76, s. 103–140.
- Kubicki R., *Testamenty elbląskie. studium z dziejów miasta i jego mieszkańców w późnym średniowieczu*, Gdańsk 2020.
- Łozowski P., *O pożytkach z kwantyfikacji w badaniach nad średniowiecznymi testamentami*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 2012, t. 72, s. 227–236.
- Manikowska H., *W poszukiwaniu źródła „totalnego”. Najważniejsze kierunki badań nad testamentami ludności miejskiej w XIII–XVIII w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2020, t. 68, nr 1, s. 19–35.
- Marszał T., *Szadkowski słownik biograficzny. Średniowiecze i renesans*, Łódź 2012.
- Mikuła M., *Tradycje prawne w regulacjach testamentowych w miastach Królestwa Polskiego XIV–XVI wieku: prawo sasko-magdeburskie, prawo kanoniczne i rzymskie oraz prawodawstwo lokalne*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2020, t. 68, nr 2, s. 131–158.
- Możejko B., *Rozrachunek z życiem doczesnym. Gdańskie testamenty mieszczkańskie z XV i początku XVI wieku*, Gdańsk 2010.
- Skupieński K., *Notariat publiczny w Polsce średniowiecznej*, wyd. 2, Lublin 2002.
- Sorka K., *Ius commune on the Periphery? A Study of Peasants’ Wills in Poland in the XV–XVII centuries*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung” 2023, t. 140, s. 436–451.

- Sowina U., *Najstarsze sieradzkie testamenty mieszczańskie z początku XVI w. Analiza źródłoznawcza*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1991, t. 39, nr 1, s. 3–25.
- Sumowski M., *Duchowni w testamentach mieszczańskich – mieszczanie w testamentach duchownych. Zapisy ostatniej woli jako źródła do badania powiązań (Prusy, XV–początek XVI wieku)*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2020, t. 68, nr 3, s. 315–334.
- Suski P., *Spory wokół gerady i hergewetu w polskim miejskim prawie spadkowym w XVI w.* [w:] *Prawo blisko człowieka. Z dziejów prawa rodzinnego i spadkowego*, M. Mikula (red.), Kraków 2008, s. 165–175.
- Szende K., *Testamenty i ustne oświadczenia woli. Oralność i piśmienność w procesie sporządzania testamentów na Węgrzech w późnym średniowieczu*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2013, t. 61, nr 2, s. 223–238.
- Testamenty z ksiąg sądowych małych miast polskich do 1525 roku*, A. Bartoszewicz, K. Mrozowski, M. Radomski, K. Warda (opr.), Warszawa 2017 (Katalogi testamentów mieszkańców miast z terenów Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego do 1795 roku 5).
- Wiśniowski E., *Parafie w średniowiecznej Polsce. Struktura i funkcje społeczne*, Lublin 2004 (Dzieje chrześcijaństwa Polski i Rzeczypospolitej Obojga Narodów 2).
- Wolff A., *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 1957, t. 1, s. 155–181.
- Wysmułek J., *History of Wills. Testators and Their Families in Late Medieval Krakow. Tools of Power*, Leiden, Boston 2020 (Later Medieval Europe 23).
- Wysmułek J., *Testamenty mieszczan krakowskich (XIV–XV wiek)*, Warszawa 2015.

Źródła internetowe

- http://agadd2.home.net.pl/metrykalia/402/album/184-3/index.html#img=PL_1_402_184-3.jpg [dostęp 2.04.2024]
- <https://cac.historia.uj.edu.pl/> [dostęp 3.04.2024]